

tivnom pristupu svijetu i Bogu. Autori se fokusiraju na potrebu za kritičkim dijalogom, izbjegavajući krajnosti kao što su nekritičko preuzimanje sekularnoga mentaliteta ili potpuna izolacija od njega. Autori naglašavaju važnost ravnoteže između prilagodavanja suvremenomu načinu razmišljanja i očuvanja izvorne kršćanske poruke. Nadalje, knjiga također raspravlja o pitanjima koja proizlaze iz razvoja tehnologije i njezina utjecaja na ljudsko poimanje besmrtnosti. Platovnjak i Svetelj istražuju kako filozofija i kršćanstvo mogu zajedno odgovoriti na ljudsku želju za vječnim životom, što je želja koja je dodatno naglašena u suvremenom društvu usmjerenom na tehnološki napredak. Kroz prizmu kršćanske teologije, autori razmatraju kako kontemplativni stav može ponuditi smislen odgovor na tu želju, ukazujući na to da pravi mir dolazi iz odnosa s Bogom, a ne iz tehnološkoga postignuća.

Jedan od najvažnijih doprinosa ove monografije njezino je istraživanje kontemplacije, koja je često pogrešno shvaćena kao bijeg od stvarnosti ili kao dodatna opcija za one koji žele živjeti “duhovnijim” životom. Platovnjak i Svetelj, u suprotnosti s prevladavajućim mišljenjem, vraćaju kontemplaciju u središte teološkoga i filozofskoga diskursa kao ključan način prisutnosti u svijetu i u Bogu. Prema njima, kontemplacija nije luksuz, nego osnovni način na koji možemo razumjeti stvarnost i pronaći svoje mjesto u njoj. To je način života koji ne iziskuje bijeg od problema svijeta, nego nas poziva da ih promišljamo s dubljim razumijevanjem i suosjećanjem.

Monografija nije samo akademska rasprava o teološkim pitanjima, nego i poziv na dublji dijalog između vjernika i nevjernika. Ona ističe kako svi ljudi, bez obzira na svoja vjerska uvjerenja, dijele zajedničku potragu za smislom i ispunjenjem. Taj univerzalan osjećaj neispunjenosti i težnje za nečim većim

u središtu je ljudske egzistencije, bilo da se izražava kroz religijske ili sekularne pojmove. Knjiga poziva na integrativan pristup, koji nadilazi jednostavno kategoriziranje ljudi kao vjernika ili nevjernika, potičući na razumijevanje i suosjećanje temeljeno na zajedničkoj ljudskoj prirodi. Nadalje, monografija *Listening and Dialoguing with the World* važan je doprinos suvremenomu teološkomu i filozofskomu diskursu, pozivajući na otvoren i poštovanjem ispunjen dijalog, koji je ključan za suočavanje s izazovima našega vremena. Poslije svega, ovaj pronicljivi spis nudi vrijedne uvide za teologe, filozofe, studente i sve one koji traže dublje razumijevanje složenih egzistencijalnih pitanja u kontekstu globaliziranoga i tehnološki naprednoga svijeta. Ovaj rad podsjeća nas na važnost slušanja i kontemplacije, ne kao bijega od stvarnosti, nego kao načina da u potpunosti sudjelujemo u njoj, vođeni mudrošću i suosjećanjem.

Andrija Piskać

Ivica Žižić, *U duhu i istini: Teme iz liturgijske teologije i antropologije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2023.

U nakladi izdavačke kuće Kršćanska sadašnjost iz Zagreba 2023. godine izišlo je djelo hrvatskoga liturgičara i antropologa Ivica Žižića pod naslovom *U duhu i istini: Teme iz liturgijske teologije i antropologije*. Recenzenti su Boris Vulić i Tomislav Čurić. Djelo je podijeljeno na dva dijela: *Filozofsko-teološke studije* i *Teološko-pastoralni ogledi*, a na koncu knjige još su poglavlja: *Vrela*, *Bibliografija*, *Izvori*, *Kazalo imena te Bilješka o autoru*.

Prvi dio knjige *Filozofsko-teološke studije* autor otvara uvodnim promišljanjima pod naslovom *Liturgija kao izazov, poziv i izvor mišljenja*, a struktura je ovoga dijela sljedeća: I. *Obred kao kulturološko i antropološko ishodište*; II.

Kršćanska obrednost između vjere i mišljenja; III. *Mistagoške refleksije*; IV. *Estetika i poetika otajstva*. U uvodnim pomišljanjima autor stavlja u suodnos mišljenje i liturgiju. Njihov odnos, s jedne strane, ocjenjuje napetim, a s druge strane, ipak plodonosnim. “Njihov je susret drevan, ali i svagda svjež, pun nepredvidivih obrata, privlačenja i odbijanja, nijekanja i poistovjećivanja” (str. 7). Zanimljiva je autorova tvrdnja da se u suvremeno vrijeme filozofija pojavljuje kao ona koja u postmodernoj pokazuje itekako živo zanimanje za kršćansko bogoslužje, ali istina to zanimanje za svijet obreda i u ranijim razdobljima nije bilo tek usputno ili pak sporadično te malo dalje liturgičar i antropolog Žižić piše: “U svojem izvornom značenju, filozofija je prijateljstvo (*filia*), odnosno ljubav prema mudrosti (*sofia*). Prije negoli je sustavan trud oko spoznaje, filozofija je životni stav dobrohotnog drugovanja s mudročću, što podrazumijeva otvorenost, suživljavanje međusobno prožimanje mislitelja i njegove stvari na obzoru istine. Filozofija je traganje, ali i rast u traganju za smislom, bitkom i istinom. Napor da mišljenje dokuči bit prati osjećaj da ta bit već na neki način postoji te da privlači mislitelja u njegovu kretanju prema njoj. Taj mudrosni poziv filozofije, nošen emocijom prijateljavanja, nije mogao ne pretočiti se u obredno slavlje. Misao se po svojoj prirodi nalazi u redu slavlja jer se oblikuje kao susret s mudročću, odnosno istinom. Slavlje na neki način razotkriva istinu pružajući misli prikladno mjesto da je prepozna, prizna i izrazi” (str. 8).

Poglavlje *Obred kao kulturološko i antropološko ishodište* podijeljeno je na sljedeći način: *Čovjek i obred u doba svjetovnosti*; *Relativizam i nove obrednosti u ozačju posmoderne*; *Genealogija vjerničkog subjekta: kršćanska inicijacija u svjetlu antropologije i teologije obreda*. Poglavlje *Kršćanska obrednost između vjere i mišljenja* podijeljeno je na sljede-

ći način: *Objava i liturgija: Fenomenološki vidovi sakramentalnog očitovanja*; *Fenomenologija i teologija: Fenomenološki vidovi euharistije u misli Jean-Luca Mariona*; *Opus Dei — otajstvo službe: O filozofskom ispitivanju liturgije kod Giorgia Agambena*. Poglavlje *Mistagoške refleksije* podijeljeno je na sljedeći način: *Sakramentalni simbolizam u Komentaru Božanske liturgije Nikole Cabasilasa*; *Homilija: susret u riječi — susret u slavljenom otajstvu*; *Liturgijska molitva i vrijeme Franz Rosenzweiga — Dietrich Bonhoeffer — Odo Casel*. Poglavlje *Estetika i poetika otajstva* podijeljeno je na sljedeći način: *Pred Bogom koji dolazi: Fenomenologija liturgije Jean-Yvesa Lacosteja*; *Liturgija kao umjetnost i igra kod Romana Guardinija*; *Sutrašnji kruh: Slaviti iščekivanje*; *Pogledi vjere u liturgiji Crkve*.

Drugi dio knjige pod naslovom *Teološko-pastoralni ogledi* autor je otvorio uvodnim promišljanjima pod naslovom *Korak u sveto: Preobrazbena snaga obreda*, te je u nastavku struktura ovoga dijela sljedeća: I. *Inicijacija u otajstvo Krista i Crkve*; II. *Blagdanske slike slavlja*; III. *Liturgijski temelji zajedništva vjere*; IV. *Dodiri vječnosti*.

Poglavlje *Inicijacija u otajstvo Krista i Crkve* podijeljeno je na sljedeći način: *U Krista kršteni: Liturgijsko-teološki vid prvog sakramenta*; *Sakrament potvrde: Posredovanje vjere i pristup sakramentu kršćanske zrelosti: Ženidba kao prijelaz, slavlje i život*; *Simbolički govor u inicijaciji mladih u vjeru: naviještati slavljem*; *Uvoditi u duh liturgije: Aktualnost liturgijske formacije Romana Guardinija*; *Propovijedati i slaviti — homilija kao liturgijski čin*.

Poglavlje *Blagdanske slike slavlja* podijeljeno je na sljedeći način: *Radost pashalne vjere*; *Nedjelja i liturgija: Sakramentalni identitet dana Gospodnjeg*; *Etika odmora i kultura blagdana*; *Inkulturacija euharistije: Iskustva s Dalekog Istoka*; *Mladi i liturgija*; *Grad i sveto: O*

fenomenu urbanog kao izazovu kršćanskoj vjere i liturgiji; Ritualizacija u sportu.

Poglavlje *Liturgijski temelji zajedništva vjere* podijeljeno je na sljedeći način: *Liturgijska molitva kao gesta, govor i odnos: O liturgijskom životu molitve; Liturgijski temelj zajedništva prezbitera s biskupom; Liturgija — mjesto zajedništva ili razlog nejedinstva u župi?: Odnos crkvenih pokreta prema liturgiji Crkve; Liturgijske teme u spisima splitsko-makarskog nadbiskupa mons. dr. Frane Franića.*

Poglavlje *Dodiri vječnosti* podijeljeno je na sljedeći način: *Dodir — otajstvo blizine; Žalovanje i obredno slavljenje: Liturgija pred iskustvom žalovanja i traganja za utjehom; Molitveno oplakivanje — prema liturgiji utjehe; Neumrli grad: Liturgijske slike grada, žalovanja i nadanja; Vjerovati i slaviti.*

Liturgičar Žižić zaključno u svojim antropološkim i fenomenološkim razmišljanjima ističe kako kršćanstvo nije svedivo samo na volju, spoznaju, pojmove ili zakon, odnosno ako bi se kršćanstvo uspjelo svesti isključivo na te pojmove, odnosno kategorije, imali bismo sakralno nasilje, tj. ideološko opravdanje volje i moći, te ono neminovno vodi u slijepu poslušnost, koja se u ime vjere zahtjeva, te nastavlja: “Kršćanstvo eminentno proizlazi iz ontologije liturgijskog (su) djelovanja, iz osviještenog i slobodnog dioništva na događaju kojim je Bog u Isusu Kristu spasio svijet i u Duhu Svetome nastavlja djelovati u Crkvi — zajednici vjere. Zato je liturgija živo vrelo onoga što kršćani jesu. U njoj se stvarno pronalazi cjelina ontologije operativnosti i ontologije bitka. Liturgija, međutim, ne iscrpljuje kršćanski identitet, već ga potiče, nadahnjuje, oblikuje, ukazuje mu da je on uvijek u nastajanju, u otkriću svoje istine, u dioništvu na otajstvu” (str. 172). Kršćani slave otajstva svoje vjere u liturgiji, a u liturgiji Crkve geste i riječi utjelovljuju se u tijela, kulturu, misao i sl. Liturgija nije samo slavljenje.

Ona je i mjesto identitetske preobrazbe, te u tom kontekstu naš liturgičar i antropolog Žižić zaključuje: “liturgija *krsti u Krista, zaodijeva Kristom*, ona vjernika pojedinca neprestano stavlja u životni odnos prema onome komu pripada — Kristu — i u svjetlu tog odnosa očituje mu njegovo krsno dostojanstvo. Kršćanina ne kazuje samo kršćansko ime, nego krsne geste kojima se euharistijski združuje s Kristom i Tijelom Kristovim — Crkvom. Crkva je kao životni prostor kršćanskog identiteta bitno određena liturgijom” (str. 627).

Na samom kraju djela (u *Izvorima*) autor donosi popis radova, odnosno poglavlja, koja su već ranije objavljena, a uvidom u njih postaje jasno i koje su cjeline u djelu nove.

Zaključno o knjizi *U duhu i istini: Teme iz liturgijske teologije i antropologije* autora teologa i antropologa Ivice Žižića možemo reći da predstavlja zaočruženu filozofsko-teološku i teološko-mistagošku cjelinu. Autorova originalna i kritička promišljanja o navedenoj tematici u knjizi daju uvid u postojeće stanje, kritički analiziraju i iznose određena ograničenja i poteškoće, ali i otvaraju nove perspektive. Ne pronalazimo gotova rješenja, nego autor radije poziva na otvorenost i dijalog, odnosno na vlastitu spremnost za potragom za istinom koja je u kršćanstvu utjelovljena, te ju prepoznavamo kao Sina Božjega. Držimo kako djelo može poslužiti kao prikladan priručnik za tematiku kojom se bavi, ali također kao svojevrsni uvod u naznačenu temu na hrvatskom jeziku. Nadamo se da će djelo autora, čiji je stil pisanja i razmišljanja prepoznatljiv, dospjeti do širokoga kruga čitatelja koji se žele upoznati s različitim temama iz liturgijske teologije te da će ih potaknuti i na vlastita promišljanja.

Ivan Macut